

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ב' החנוכה תשפ"ב לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף רס"א

ולא יכלו להביאם, והיינו זבין חובות ויולדות וחייבי חטאות ואשמות וחייבי תודה, ומה גם שכל אחד מישראל שרצה לנדב נדבתו בהבאת קרבן לא היה זאת בידו. על כן ביום זה שחינכו את המזבח, מסתבר שכל מי שהיה בידו לשלם חובתו או לנדב נדבתו, הודרו להביא קרבנו כדין זריזין מקדימין למצות.

והנה איתא במשנה (פסחים ג.) מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, אבל מחצות ואילך אין עושין. וכתבו התוספות אומר ר"י בשם ריב"א דמפרש בירושלמי מאי שנא ערבי פסחים משאר ימים טובים, משום דומן הפסח מחצות ואילך, ואף יחיד קאמר התם בשאר ימות השנה ביום שמביא קרבן אסור במלאכה. ופריך אם כן יהא כל היום אסור כמו יחיד שמביא קרבן. ומפרש התם משום דראוי להקריב משחרית, אבל פסח אינו יכול להקריבו אלא אחר חצות כדנפקא לן מבין הערבים ע"כ. ואם כן אותו יום הראשון שחינכו את המזבח להקריב קרבנות, היה ריבוי עם שהיו אסורין במלאכה עבור שהביאו או קרבנותיהם. ולכן נקראים ימים אלו בשם חנוכה, על חנוכת המזבח שהיה אז, וכיון שרוב עם הקריבו אז קרבנות, הרי חנו בכ"ה מעשיית מלאכה.

ועל כן לזכר זאת היו נוהגין שלא לעשות מלאכה בעוד הנרות דולקין, שגם במניעת מלאכה יש זכר לחנוכת המזבח בימים ההם, שרוב עם שהביאו או קרבנותיהם היו אסורין במלאכה.

*

ומעתה יש לומר, דיום הראשון של חנוכה לא תיקנו בשביל נס הנרות, כי על יום זה היה להם פך שמן, ותיקנוהו עבור שמחת חנוכת המזבח, שחינכו היה ביום הראשון שנכנסו למקדש. – אמנם אכתי צריך ביאור, דטעם זה סגי לתקן עבורו להלל ולהודות, אבל למה תיקנו גם להדליק נרות. ויש לומר דאיתא בגמרא (יומא מה:): דאש להדלקת המנורה בכל יום היה צריך להביא ממזבח החיצון, שנאמר (ויקרא ו-א) אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה, אש תמיד שאמרת לך [והוא של המנורה שנאמר בה להעלות נר תמיד (שמות כו-ב)], לא תהא אלא בראשו של מזבח החיצון ע"כ. ואם כן עד שלא חינכו את המזבח באש, לא יכלו לקיים מצות הדלקת המנורה כראוי באש של המזבח. ולכן גם ביום הראשון שהיה להם שמן, הוצרכו תחלה לחנוכת המזבח כדי שתהיה להם אש מן המזבח, ועל כן כאשר קבעו יום ראשון לחנוכת המזבח, קבעוהו גם בהדלקת הנרות, שמצותה נשלמה על ידי חנוכת המזבח.

*

ידוע קושיית הבית יוסף (סימן תרט) למה תיקנו ימי חנוכה שמונת ימים, הלא ביום הראשון היה להם שמן להדליק, שהרי מצאו פך שמן להדליק בו יום אחד, ורק מיום השני ולהלאה היה נס ע"כ.

ונקדים תחלה מה דאיתא בשלחן ערוך (סימן תרע"א) בכ"ה בכסליו מתחילין שמונת ימי חנוכה ואסורים בהספד ותענית, אבל מותרין בעשיית מלאכה. ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות. ויש מי שאומר שאין להקל להם ע"כ. – והנה בענין עשיית מלאכה מבואר במהרי"ל (ה' חנוכה אות יא) קבלה בידינו שאין לאדם לעשות מלאכה בשעה שנרות דולקין בחנוכה, ויש אומרים גם ביום הראשון וביום האחרון מנהג רבותינו נוחי נפש לאסור מלאכה ע"כ. ולא ביאר טעמם.

*

ונראה דהנה בטעם קריאת ימים אלו בשם חנוכה, יש כמה טעמים. בר"ן (פרק ב' דשבח) כתב דעל כן נקרא חנוכה, כלומר חנו בכ"ה ע"כ. והקשה עליו במהרש"א (שבת כא:) דקצת קשה מאי חנייה שייך הכא כיון דהותר בהן מלאכה, ולא נתנו ליום טוב אלא להלל ולהודות. ונראה לפרש דנקרא חנוכה על שם חנוכת המזבח, כדאמרין בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נב:) דבית חשמונאי גזוו אבני מזבח ששקצו אנשי יון לעבודה זרה, והוצרכו לבנות מזבח חדש, ולכך נקרא חנוכה. ולא קאמר הכא מאי חנוכה, אלא מאיזה נס קבעו אותו להדליק בו נרות. גם לפי מדרש (פסיקתא רבתי פרק ה) שמלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בכסליו ולא חנוכהו עד ראש חודש ניסן, ושבו נולדו האבות, והקב"ה שילם לו בימי מתתיהו כו', היינו נמי שהיה כמו שכתבתי ששילם לו להיות ביום חינוך המזבח על ידי מתתיהו ששקצו אנשי יון מזבח הישן ע"כ.

וכתוב בב"ח (סימן תרט) בטעם מניעת מלאכה בחנוכה, דנראה קצת ראייה מדקראו להו חנוכה לומר חנו בכ"ה, דאי אין איסור כלל במלאכה, מאי חנייה שייך כאן, דדוחק הוא לומר דרצה לומר חנייה ממלחמה. ועוד דרשה לרבותינו ז"ל במדרש שחנוכת הנשיאים היתה צריכה להיות בחנוכה, והקדוש ברוך הוא שילם להם שכרם בימי מתתיהו וכו', הנה כשם שהנשיאים כל אחד עשה ביומו יום טוב (במדבר רבה יג-ב), גם בחנוכה יש להם לעשות יום טוב בענין ביטול מלאכה. ומטעם זה נהגו להרבות בסעודות, ובפרט הנשים שהנס נעשה על ידי אשה, והוא הדין לענין מלאכה שאסור לנשים וכדין ראש חדש (סימן תיז) ע"כ.

ונראה להוסיף דשני הטעמים הללו שעבורם נקרא חנוכה עולים בקנה אחד, דהנה בימי היוונים נתבטלה עבודת הקרבנות כמה שנים, ואם כן היו ישראלים הרבה שהיו חייבים בהבאת קרבן

ויש לומר עוד, דהנה בגמרא (עבודה זרה נב:) הקשו על הא דגנוז בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצו אנשי יון לעבודה זרה, הא לא נאסרו, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ומשני אמר רב פפא התם קרא אשכח ודרש, דכתיב (יחזקאל ז-ב) ובאו בה פריצים וחללוהו נמכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל יצאו כליו לחולין, וכיון דנפקי לחולין קנינהו בהפקירא והווי להו דידהו, וכשנשתמשו בהן לעבודה זרה נאסרו ע"כ.

ובבית יצחק (א"ח סימן ק) כתב בשם הגאון רבי יצחק מהאמבורג זצ"ל ליישב, איך נטמאו השמנים על ידי היוונים, הלא העיד יוסי בן יעוזר איש צרידה, על משקי בי מטבחיא דכן (עדיית ח-ד), ופליגי בגמרא (פסחים יז:) דרב גורס משקי בי מטבחיא, היינו מים ודם, ולוי גורס משקי בי מדבחיא, כולל גם יין ושמן ע"ש. ואם כן השמן לא נטמא כלל, ולמה היו צריכין כלל לנס פך השמן ע"כ. וכן הקשה היעב"ץ בספרו מור וקציעה. אך כיון דבאו בה פריצים וחללוהו, באותה שעה נפקה קדושת כלי המקדש, ושוב לא נאמר הכלל משקי בי מדבחיא דכן, ושפיר נטמאו השמנים ע"כ.

והנה דעת הרמב"ן במלחמות (שם, ולהלן נד:) אשר לא רק כלי המקדש יוצאין לחולין כאשר באו בה פריצים וחללוהו, אלא אפילו הבית המקדש עצמו יצא לחולין על ידי ביאת הנכרים, וגזירת הכתוב היא על הנכרים שמחללין את הבית, אף על פי שאין מעילה בנכרים ואין מעילה בקרקעות ע"ש. ואם כן לא רק חנוכת המזבח היתה אז ביום כ"ה כסלו, אלא חנוכת כל המקדש כולה, ושפיר קבעו יום ראשון של חנוכה, על שמחת חנוכת כל הבית שחזרה קדושתה, ולא רק על חנוכת המזבח.

ומצינו בשלמה המלך כאשר חניך את בית ה', כתיב (מלכים א ח-ט) והמלך וכל ישראל עמו וזבחים זבח לפני ה', ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח לה', בקר עשרים ושנים אלף, וצאן מאה ועשרים אלף, ויחנכו את בית ה' המלך וכל בית ישראל ע"כ. הרי דחנוכת בית ה' היתה בהבאת ריבוי קרבנות. ומבואר בגמרא (מועד קטן טו) דקרבנות אלו היו קרבן ציבור ע"ש. ולכאורה בקרא שם כתיב ויזבח 'שלמה' את זבח השלמים, ולמה אמרו שהיו קרבן ציבור. וכתוב בכלי יקר (שם) דבאמת היו קרבנות אלו מכיסו של שלמה, אלא שלמה מסרם לציבור על מנת שיהיו קרבן ציבור ע"כ. ומסתבר דכמו כן בחנוכת המקדש בימי היוונים שחינכוהו מחדש, עשאוהו דוגמת חינוך המקדש שעשה שלמה, והקריבו קרבנות רבות כמו בהחינוך של ימי שלמה, וגם כאן מסרוה לכל הציבור יחד, להקריב קרבן ציבור, וכמו שעשה שלמה.

והנה בתוספות (פסחים שם) הביאו מהירושלמי שהקשו דכיון דהמביא קרבן אסור במלאכה, אם כן קרבן תמיד שהוא לכל ישראל, וקרב בכל יום, יהא בכל יום אסור במלאכה. ומשני שאני תמיד שהתורה הוציאה מן הכלל, דכתיב (דברים יא-ד) ואספת דגןך, ואם כל ישראל יושבים ובטלים מי יאסוף להם דגן ע"כ. וטעם זה יוצדק על קרבן תמיד שהוא פעמיים בכל יום, ואם יאסרו במלאכה, יהיו אסורים במלאכה לעולם. אבל כאשר מקריבין קרבן ציבור פעם אחת לחנוכת המקדש, יתכן שהיו כל ישראל אסורין אז במלאכה, עבור הקרבת קרבנם. [ונתעוררתי דסברא זו כתוב בטורי אבן (מגילה כב) שאמרו דבראשי חדשים וחולו של מועד, שאין בו ביטול מלאכה לעם, קורין ארבעה, וביאר דאסורין במלאכה בשביל המוספין שקריבין בו שהן לכל ישראל, וכיון שהן באין רק לפרקים מחדש לחודש וממועד למועד, לא דמי לקרבן תמיד שקריבין בכל יום ע"ש]. ולכן כיון שבימי חנוכה נכללים הודאה גם על עצם חזרת קדושת המקדש, ואז ביום חינוכו היו כל ישראל אסורין במלאכה, על כן נהגו לעשות לזה זכר שלא לעשות מלאכה בשעה שמדליקין. וביתר שאת ביום ראשון שנקבעה רק על שמחת חינוך המקדש, שלא עושין בו מלאכה, כמו שהיה בימים ההם בזמן הזה.

*

שוב ראיתי בשו"ת שאילת דוד (סימן א) שהעיר דאם נימא כהרמב"ן דנתחלל קדושת המקדש על ידי הפריצים, אם כן היה להם להחשמונאים לקדש המקדש מחדש, שזהו רק במלך ונביא ואורים ותומים וכו' (שבועות יד.), והרי לא היה להם עוד אורים ותומים ונביא לחדש מחדש קדושת המקדש. ועל כרחך צריך לומר דהמקדש לא נתחלל על ידי ביאת היוונים בו, כיון שעוד לא כיבשו אותו, והיהודים הלוחמים עוד לא נתייאשו מלגרש היוונים ממנו, לא נקרא לגבי המקדש עוד כיבוש מלחמה, ורק הכלים והמזבח שהיה בידם לאבדם ולכלותם, הם נתחללו על ידי ביאת הפריצים, לא המקדש בעצמו ע"כ. - ואין הכרח, דיתכן לומר כיון שהכל עומד על מקומו, הבית בבנינו על מקומו, ואין מוסיפין שום דבר, אלא שנפקע ממנה קדושתה, אין צריכין כל הפרטים הללו לחזור ולקדשם.

אך גם בלאו הכי לא קשיא, דהא בגמרא (שם טו.) הקשו על עזרא שקידש את בית השני, אף על גב דלא הוו אורים ותומים, והא כל שלא נעשית בכל אלו אינו קדוש. ויתרצו או משום דסבירא לן קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא [דקדושה ראשונה של דוד ושלמה לא בטלה ולא הוצרך עזרא לקדש, כלומר שהוא לא הוסיף כלום באורך ורוחב], או דקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא, וסגי לקדש באחד מכל אלו ע"ש. וכמו כן היה בימי היוונים, ושפיר קדשוהו. [ועיין בשו"ת בית יצחק א"ח סימן כז].

ובטעם המתירין מלאכה בחנוכה, ולא עשו זכר על אשר בחינוך הבית אז בימי החשמונאים שהקריבו קרבן ציבור, והיו כל ישראל אסורין במלאכה. יש לומר דסבירא להו כמו שכתב בשאילת דוד הנ"ל דבימי היוונים לא נתחלל המקדש בביאת הפריצים. או דסבירא להו כשיטת רש"י (שם) אשר רק על הכלים אומרים באו בה פריצים וחללוהו, ולא על הבית, ולא הוצרכו לחנכה. או יש לומר דגם אם חניכוהו או והקריבו כל ישראל קרבן ציבור, מכל מקום ציבור אין אסורין במלאכה לעולם, כיון שהותר להם אצל קרבן תמיד שמותרים במלאכה. [ועיין צ"ח פסחים שם].

*

ונסיים בדבר אגדה בטעם שהדלקת המנורה היתה צריכה להיות מאש המזבח. דהנה ידוע שכל הכלים שהיו במקדש, היה בהם לימוד סדר עבודה לכל אדם הרוצה להתקרב לה'. והמזבח תעודתו ללמד להאדם למסור נפשו וכל רצונותיו לה'. וכאשר חטא על נפשו הוא מביא קרבן, ושוחטין וזורקין דמו על המזבח ושורפין אבריה, כדי ליתן לנפשו שמן הדין היה ראוי שיעשה לו כן בכלל חטאיו, אך חסד ה' הוא שמקבל בהמה תחת נפשו, כמבואר ברמב"ן (פ' ויקרא א-ט). ופירשו בזה הכתוב (שם ו-ב) זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה, שהתורה והלקח שיש ללמוד מהקרבן הוא, 'הוא העולה', שהוא המקריב גופו יהיה העולה, שישים אל לבו כי כל העבודות שנעשו בהקרבן מן הראוי היה לעשותן בו, ואש המזבח תוקד 'בו' דייקא ע"כ.

והנה כדי לזכות לכתרה של תורה צריך האדם להפקיר גופו, ולבטל חומריותו, וכמאמרם (אבות ו-ה) כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל וכו' וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, וללמוד מסירת נפש מהקרבנות שהקריבו על המזבח. ולכן כאשר הדליק אהרן את המנורה, להאיר בזה נר מצוה ותורה אור להכלל ישראל, לקח האש מן המזבח כדי להדליק, להורות על מסירת נפש לתורה. - וגם כי לא יהיו תורתו ומצותיו כמצות אנשים מלומדה בלי חיות והתלהבות דקדושה, אלא אש המזבח תוקד בו דייקא, וככה יקיים תורת ה'.